

Postupová zkouška z CHEM

Podmínky testu

Časový limit	120 minut
Hranice úspěšnosti	40 %
Povolené pomůcky	Psací potřeby Kalkulačka bez grafického displaye Periodická tabulka prvků
Učivo	Viz. dokument seznam témat k postupové zkoušce z CHEM
Doporučené zdroje	1. Učebnice - Chemie pro čtyřletá gymnázia 1., 2. a 3. díl (A. Mareček, J. Honza) odkaz na učebnici

Možnosti nahrazení zkoušky

SOČ v oblasti chemie

- Postupová zkouška bude prominuta žákovi, který před školní komisí obhájí svou práci a bude reprezentovat školu na okresní přehlídce studentských prací.
- Školní přehlídka se koná na v první polovině února.
- <https://www.soc.cz/soc-krok-za-krokem/#1>

Chemická olympiáda

- Postupová zkouška bude prominuta žákovi, který se stane úspěšným řešitelem okresního kola
- <https://olympiada.vscht.cz/cs/>

Učivo chemie k postupovým zkouškám z chemie

Atom a radioaktivita, prvek, sloučenina, směs a separační metody

1. Soustavy látek a jejich složení (atom, molekula, ion, chemická sloučenina, chemický prvek)
2. Stavba atomu (radioaktivita, kvantová čísla, orbitaly, pravidla pro zaplňování orbitalů, el. konfigurace iontů a atomu v základním stavu, excitovaný stav)
3. Radioaktivita - význam v praktickém životě, rozpadové řady, druhy záření a jejich charakteristika, významní vědci v oboru
4. Chemicky čisté látky a směsi (druhy směsí, separační metody)

Chemická vazba a slabé vazebné interakce

1. Chemická vazba (vznik chemické vazby, jednotlivé druhy chemických vazeb a jejich vlastnosti)
2. Slabé vazebné interakce a jejich vliv fyzikální vlastnosti látek, biochemický význam slabých vazebných interakcí
3. Kovová vazba jako ukazatel vodivých vlastností kovů

Chemické reakce

1. Třídění chemických reakcí (podle celkové změny, mechanismu průběhu, tepelného zabarvení), pojem výchozí látky a produkty.
2. Chemická rovnice - zápis, schéma rovnice, stechiometrie
3. Vyčíslování chemických rovnic (neredoxní, redoxní, iontové)
4. Chemické reakce napříč celou chemií, přehled (záměna, vytěsnění, neutralizace, adice, substituce, eliminace, přesmyk...)

Reakční termodynamika a kinetika chemických reakcí

1. Úvod do fyzikální chemie, nultý TD zákon, termická stabilita
2. První TD zákon, spojení vnitřní energie, práce a tepla v jednu veličinu - entalpii, typy systémů ve fyzikální chemii
3. Druhý TD zákon, spojení entalpie a nové veličiny entropie

4. Kinetika reakcí, průběh reakce a ovlivnění její rychlosti, rychlostní konstanta
5. Chemická rovnováha, Le Chatelierovy principy ovlivnění chemické rovnováhy

Chemické výpočty

1. Molární hmotnost sloučenin, molekulová relativní hmotnost
2. Výpočet z rovnice (trojčlenka)
3. Látkové množství, počet částic
4. Hmotnostní zlomek a procento, objemový zlomek a procento
5. Molární koncentrace, výpočet pH
6. Ředění roztoků
7. Stavová rovnice ideálního plynu

Anorganické názvosloví

1. Oxidační číslo
2. Anorganické názvosloví (oxidy, sulfidy, halogenidy, hydroxidy, bezkyslíkaté kyseliny, kyslíkaté kyseliny, soli, základní názvosloví komplexních sloučenin)

Periodická soustava prvků

1. Významná osobnost v objevu tabulky
2. Rozdělení tabulky - periody, skupiny
3. Rozdělení tabulky - triviální název jednotlivých skupin (alkalické kovy, kovy alkalických zemin, triely, tetrelly, pentely, halogeny, chalkogeny, vzácné plyny, triády železa, lehké a těžké kovy platinové, mincovní kovy, lanthanoidy a aktinoidy)
4. Počet valenčních elektronů a číslo periody ze zápisu el. konfigurace, orientace v tabulce
5. Periodicita vlastností v tabulce (kyselost, zásaditost, elektronegativita, atomové poloměry)

Vodík, voda a teorie kyselin a zásad

1. Teorie kyselin a zásad - Arrheniova, BL teorie, Lewisova teorie - základní shrnutí teorií. Disociace a disociační konstanta
2. Výpočet pH z molarity roztoků

3. Amfoterní charakter vody, autoprotolýza voda, iontový součin vody
4. Acidobazické indikátory, titrační metoda v analytické chemii
5. Voda jako polární rozpouštědlo - struktura, vodíkové můstky
6. Vodík - výskyt, fyzikálně-chemické vlastnosti, sloučeniny vodíku, využití vodíku, redukční vlastnosti

Alkalické kovy a kovy alkalických zemin

1. Prvky patřící do s bloku a jejich bazický charakter - reaktivita s vodou a kyslíkem, vznik zásad a zásaditých oxidů
2. Výskyt, fyzikálně-chemické vlastnosti, sloučeniny a využití prvků s bloku
3. Výroba solanky, krasové jevy, biogenita prvků

Uhlík a prvky p²

1. Vazebné možnosti uhlíku, jeho výskyt a modifikace v přírodě
2. Redukční vlastnosti uhlíku a jeho sloučenin, základní chemické chování uhlíku a jeho základních sloučenin (oxidů, kyselin, solí)
3. Využití uhlíku a jeho sloučenin
4. Křemík - umístění v tabulce, základní fyzikálně-chemické vlastnosti, chemie skla a mikročipů, sloučeniny křemíku a jejich využití v praktickém životě
5. Ge, Sn, Pb - základní přehled, využití v praktickém životě, cínový mor a toxické sloučeniny olova

Dusík a prvky p³

1. Dusík - výskyt, využití, sloučeniny (oxidy, kyseliny a jejich soli - význam, využití), výroba/ příprava dusíku.
2. Koloběh dusíku v přírodě
3. Fosfor - výskyt, využití, sloučeniny (oxidy, kyseliny a jejich soli - význam, využití), výroba/ příprava fosforu.
4. Biogenita dusíku a fosforu - kde se s nimi setkáme
5. As, Sb, Bi - základní přehled, využití v praktickém životě, arsenik - Napoleonova zhouba

Chalkogeny

1. Chemie kyslíku - výskyt, sloučeniny (oxidy, peroxid vodíku, peroxidy, voda), chemická reakce hoření, reaktivita a fyzikální vlastnosti kyslíku, využití kyslíku a jeho význam

2. Chemie síry - výskyt, sloučeniny (sulfidy, sirovodík, kyseliny síry), reaktivita a fyzikální vlastnosti, modifikace síry, využití síry a její význam. Znečištění ŽP.
3. Výskyt a využití selenu, telluru a polonia

Halogeny

1. Reaktivita a fyzikální vlastnosti halogenů (od fluoru po jod), elektronegativita, síla halogenkyselin, odvozené soli od halogenkyselin a jejich názvosloví
2. Výskyt halogenů a jejich případná biogenita - kde se s nimi setkáme?
3. Význam/ využití halogenů a jejich sloučenin napříč celou chemií
4. Freony a ŽP

Kovy a význam kovů pro průmysl a živé organismy

1. Kovová vazba a její dopad na vodivé vlastnosti kovů
2. Rozdílné vlastnosti mezi nekovy, polokovy a kovy. Výskyt kovů a jejich biogenita.
3. Těžba kovů v rámci ČR
4. Slitiny kovů, jejich složení a význam/ využití.
5. Výroba železa ve vysoké peci
6. Beketovova řada napětí kovů

Uhlovodíky

1. Základní uhlovodíky s jednoduchými, dvojnými a trojnými vazbami. Aromáty. Jejich struktura a fyzikálně-chemické vlastnosti.
2. Hucklovo pravidlo, homologický přírůstek, základní názvosloví uhlovodíků.
3. Izomerie látek, druhy izomerů a příklady
4. Reakce organické chemie - substituce, adice, eliminace, přesmyk. Přízvisko elektrofilní, nukleofilní, radikálová - význam, průběh reakce. Které látky podléhají jaké reakci?
5. Friedel-Crafts alkylace a acylace
6. Základní uhlovodíky, jejich využití a význam pro člověka

Kyslíkaté deriváty uhlovodíků

1. Alkoholy, fenoly - struktura, fyzikálně-chemické chování (reaktivita), zástupci a jejich využití. Příprava methanolu, ethanolu, fenolu. Methanolová aféra 2012. Oxidace alkoholů na aldehydy/ ketony. Názvosloví.
2. Aldehydy, ketony - struktura, fyzikálně-chemické chování (reaktivita), zástupci a jejich využití. Oxidace na karboxylové kyseliny. Zpětná redukce. Názvosloví.
3. Karboxylové kyseliny - struktura, fyzikálně-chemické chování (reaktivita), zástupci (systematické i triviální názvy) a jejich využití. Oxidace na vodu a oxid uhličitý. Zpětná redukce. Názvosloví. Vyšší a nižší MK.
4. Etery a epoxidy - struktura, fyzikálně-chemické chování (reaktivita), zástupci a jejich využití.

Dusíkaté deriváty uhlovodíků, aminokyseliny a nukleové kyseliny

1. Nitroderiváty, aminoderiváty - struktura sloučenin, fyzikálně-chemické chování (reaktivita), zástupci a jejich využití v praxi.
2. Základní přehled o heteroatomech a heterocyklech
3. Aminokyseliny - struktura, význam, kódování do bílkoviny. Typy AK z různých hledisek (acidobazický charakter, přítomnost benzenového jádra, hydroxylová skupiny, přítomnost síry, esenciální/ neesenciální...)
4. Peptidická vazba - vznik, odštěpení vody, struktura a význam peptidové vazby
5. Nukleové kyseliny - struktura RNA, DNA. Báze, cukr, fosfát. Nukleotid, nukleosid.

Halogenderiváty a sírné deriváty uhlovodíků

1. Struktura halogenderivátů, kladný a záporný indukční efekt, substituční reakce halogenderivátů, eliminační reakce halogenderivátů. Zástupci (DDT, halotan...) a jejich praktický význam pro život.
2. Thioly, sulfonové kyseliny - struktura látek, základní zástupci a jejich praktický význam pro život.
3. Freony a ŽP (viz okruh Halogeny)

Syntetické polymery

1. Charakteristika polymerů a typy polyreakcí (polymerace, polyadice, polykondenzace).
2. Rozdíly - termoset, termoplast, elastomer, monomer, oligomer, polymer
3. Polymery připravené polymerací a jejich využití (PE, PP, PVC, PMMA, PTFE).

4. Polymery připravené polyadící a jejich využití (polyuretany - PUR).
5. Polymery připravené polykondenzací a jejich využití (PES - polyestery, PA - polyamidy, fenolformaldehydové pryskyřice a epoxidové pryskyřice)
6. Klasifikace polymerů z různých hledisek

Uhlí, ropa, zemní plyn

1. Světová naleziště ropy, zemního plynu, uhlí. Těžba těchto nerostných surovin v ČR?
2. Fyzikálně-chemické vlastnosti ropy, zemního plynu a uhlí.
3. Jakým způsobem ropa a uhlí vzniklo?
4. Praktické využití uhlí, ropy, zemního plynu. Oktanové číslo a pohonné hmoty.

Proteiny a jejich metabolismus

1. Aminokyseliny - struktura, význam, kódování do bílkoviny. Typy AK z různých hledisek (acidobazický charakter, přítomnost benzenového jádra, hydroxylová skupiny, přítomnost síry, esenciální/ neesenciální...).
2. Vznik peptidické vazby, struktura bílkovin (primární až kvartérní) vazby, význam. Funkce bílkovin v organismu.
3. Oligopeptidy, polypeptidy, bílkoviny - struktura látek, chemické chování, zástupci a jejich praktický význam pro člověka.
4. Anabolismus bílkovin (proteosyntéza na ribozomech) - od transkripce přes translaci až k výsledné bílkovině.
5. Katabolismus bílkovin - trávení bílkoviny v lidském těle, močovinový cyklus zabudování dusíku.

Lipidy a jejich metabolismus

1. Chemická struktura lipidů, význam, jejich dělení dle skupenství a složení.
2. Reakce lipidů - zmýdelnatění, polymerace, žluknutí, ztužování.
3. Konkrétní příklady lipidů, jejich vlastnosti a význam v lidském těle, organismech a životním prostředí.
4. Katabolismus tuků - trávení lipidů v lidském těle (beta-oxidace, hydrolýza), kalorická hodnota lipidů ve stravě.

Sacharidy a jejich metabolismus

1. Charakteristika sacharidů, význam sacharidů pro člověka, dělení dle složení.
2. Typy vzorců pro strukturu sacharidů a jejich porovnání, pojmy aldóza, ketóza, oligosacharid a polysacharid.
3. Konkrétní příklady sacharidů, jejich vlastnosti a význam v lidském těle, organismech a životním prostředí.
4. Anaerobní versus aerobní metabolismus sacharidů.
5. Energetická výnosnost sacharidů vůči ostatním složkám potravy.

Enzymy a vitamíny

1. Charakteristika enzymů a vitamínů, jejich struktura a rozdělení dle složení a funkce.
2. Teorie "zámku a klíče" (reakční koordináta katalyzované a nekatalyzované reakce); buněčné receptory pro vazbu vitamínů.
3. Konkrétní příklady enzymů a vitamínů, jejich vlastnosti, zdroje a význam v lidském těle, organismech a životním prostředí.
4. Význam vitamínů z hlediska nutriční rovnováhy - avitaminóza, hypervitaminóza a hypovitaminóza.

Léčiva, drogy, detergenty

1. Pojem droga a léčivo v chemii, adiktologii a psychologii. Hranice měkkých a tvrdých drog, vliv drog na organismus.
2. Dělení léčiv dle účinku (tlumivé, halucinogeny, stimulancia a těkavé látky), rozdíl mezi lékem, léčivem a doplňkem stravy.
3. Konkrétní příklady léčiv, drog a detergentů jejich vlastnosti a význam v lidském těle, organismech a životním prostředí.